

An impressionist painting of a coastal town built on a hillside, with buildings in warm tones of yellow, orange, and red. A dark wooden structure is prominent in the middle ground. The foreground is dominated by a body of water, rendered in vibrant, textured brushstrokes of blue, purple, and orange, reflecting the sky and the buildings. The overall style is characteristic of the Impressionist movement, with visible, energetic brushwork and a focus on light and color.

Proa

GABRIEL JANER MANILA
Lungomare

Memòries

GABRIEL JANER MANILA

LUNGOMARE

MEMÒRIES

Proa

Proa
A Tot Vent

Primera edició: maig del 2021

© Gabriel Janer Manila, 2021

Imatge de la coberta: *Reflexos*, Joaquim Mir i Trinxet;
Donació J. Sala Ardiz, Museu de Montserrat
© Oronoz / Album

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Proa
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-888-0

DIPÒSIT LEGAL: B. 7.033-2021

Composició: Realització Planeta

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

Només per sentir passar el vent —m'atrevesc a citar-lo de memòria, però crec que va escriure-ho Fernando Pessoa—, paga la pena haver nascut. Els vents que he sentit han passat a prop meu silenciosos com un aire gèlid. No feien renou, però en percebre'ls, tant que vinguessin de xaloc com de gregal, deixaren un rastre fosc. Retorn a Sísif. Va fer enfadar els déus i el varen castigar al treball inútil. Camus ens diu que, malgrat la inutilitat de la vida, a vegades podem ser feliços. La memòria comença a estar cremada i no seria estrany que el diable vingués a moure pel seu compte els fils que resten de la història. No se'n pot menystenir l'autoritat. Tantes vegades que he sentit ressonar les seves trompetes... El diable és vell, però no he de permetre que pertorbi el meu ordre ni la coherència amb què he d'enfilejar els rastres de memòria. L'anguila torna a colpejar el fons de la cisterna. Plou aigua de canal. Encara queden alguns fils per desfer de la faixa de la tia Antonina. No sé si aquest seria un bon inici: Vaig néixer innocent en un poble del Pla, quasi al centre de l'illa, un horabaixa de novembre, mentre les campanes tocaven a morts. Em contaren que vaig plorar molt, en obrir els ulls. Qualsevol dia tornaran a tocar i ho faran per mi. No sé com serà la posta de sol, aquest dia, ni si hi haurà hagut boires, ni pluja prima. Però seré un cos que, mort i tot, restarà ple d'ànima. Vaig veure per la cadena de televisió Arte —devia esser a les darreries de 1995— un curtmetratge de solidaritat amb els habitants de Sarajevo realit-

zat per Hervé Nisic. S'hi recollia una sèrie d'entrevistes a la capital bosniana, mentre persistia el setge. S'hi mostraven les cares d'homes, i dones, i infants. Miren a la càmera i callen. És difícil de suportar la seva mirada, el seu silenci. Aquest mateix silenci l'havia vist abans, al meu poble. No era el silenci de l'odi, però era fosc. Un silenci que et tallava la respiració. La padrina Lluïcia tenia vora la taula del menjador la valva d'una nacra penjada a la paret. L'hi havien portat de la ribera del mar, de per s'Estanyol. Hi havia, pintat a l'oli, un paisatge mediterrani: un braç de mar entre unes penyes i dos pins que tombaven. Durant molt de temps no vaig veure cap altre mar que no fos aquest. I, sempre que l'he vist, el mar, ho he fet a través d'aquell tros de paisatge pintat. Ara sé que és llarg, quasi infinit, tot de camins. El meu mar començava en la pintura del fons de la nacra. El pescador que la va treure va pintar-hi un braç de platja i els pins. Ara està en perill, el mar. La pressió humana el desfigura i constitueix una amenaça. Potser, els camins han quedat esborrats. Hi ha zones marítimes que mai no tornaran a ésser el que havien estat: les algues invasores s'expandeixen, hi ha qui batalla per salvar les nacres, i pel vell marí, i pel corall, i la transparència de l'aigua. Grans quantitats de plàstics acaben al ventre dels peixos, les cales estan saturades d'embarcacions que fondegen sobre les posidònies. El vent fibla sobre el rostre de l'aigua i s'alça una borrasca. Salten els peixos, però somnien que volen. La dècada dels vuitanta havia acabat amb l'enderroc del mur de Berlín. Marlene, des del seu refugi de París, tornava a cantar: «*Vor der Kaserne / vor dem grossen Tor... / Wie einst, Lili Marleen*». Feia neu. En va fer fins a l'alba. Era a prop de Nadal. El mur havia acabat per clivellar-se, es deïa. Rostropóvitx acudí a tocar una suite de Bach davant el mur. Algú li havia deixat una cadira i expandí la música sobre els grafitos. Em quedava poc temps, només una nit. L'endemà abandonaria la ciutat i prendria el camí de retorn a l'illa. Al fons, de

matinada, encara la música. Era el final d'una època i, potser, aquella música en celebrava la demolició. El segle xx, que havia començat el dia 28 de juny de 1914 a Sarajevo, s'acabava finalment mentre celebràvem el final de la guerra freda. Ara, des de la distància, aquell món d'ahir em sembla allunyat. En resten, emperò, algunes cicatrius. Per la televisió havien projectat una sèrie de ciència-ficció que portava aquest títol: *Invasión terrestre*, popularitzada amb la lletra V, de visitants. Arribaven a la Terra, provinents del fons de l'univers, en una flota de cinquanta plats voladors, un esquadró de reptiloides disposats a robar l'aigua del món i endur-se'n la humanitat com a font d'alimentació, però deixarien alguns homes i dones perquè els servissin d'esclaus. Nosaltres, aquells que ens atrevíem a defensar la llengua i la cultura dels nostres països, érem els visitants. Ens pintaren una V vermella a la façana de casa, ens enviaren un paper ple d'insults, de misèria. Pretenien salvar —en tot temps m'ha tocat viure amb la gent que volia salvar alguna cosa— «sa raça balear» de la voracitat dels rèptils. Els amics començaren a morir-se. I és que es mor una gent —deia una senyora— que abans no es moria. El càncer feia estralls i, en alguns casos, la sida. Un dels primers que marxaren fou Antoni Mus. L'havia conegut a les darreries dels anys cinquanta una vesprada d'hivern en què feu una lectura a la companyia Artis, al vell local del Conservatori de Música, gairebé al centre des Call. Havia dirigit grups de teatre independent i es feu càrrec de la posada en escena de *Siau benvinguts!*, d'Alexandre Ballester, l'any 1967. Em demanà que facés la presentació a la galeria Bearn de *Vida i miracles de n'Aineta dels matalassos*, un relat festiu escrit amb una llengua vibrant i fresca. Era un home inquiet. Guillem Frontera va escriure que havia cregut en «la cultura com a eina per tòrcer el curs de les coses».¹ No era

1. *Llegir*, núm. 54. Palma, desembre 2006-febrer 2007. Pàg. 25.

l'únic que va creure-hi. Va viure i treballà a Manacor, sempre enemistat amb Miquel Àngel Riera, fins al punt que la gelosia no els deixava veure els mèrits de l'altre i, si la televisió local feia una entrevista a l'un, l'altre movia els fils que tenia al seu abast per aconseguir que l'entrevistassin. Tingueren els respectius ramats de fidels que, morts ells, continuaren la brega.

No sé si és possible esforçar-te a explicar la vida sense que t'ofeguis en un mar de plàstics. Només he volgut construir una història —és igual si no és certa—, en la qual em pogués reconèixer. Coneix-te a tu mateix, em deien; però és més important conèixer el punt des del qual em mir a mi mateix. Esdevenir en el relat l'ombra, només l'ombra, dels altres que m'habiten, perquè hi ha uns altres homes arrecerats rere meu que pugnen per contar com fou el seu fragment de vida. Hi ha segments del passat que perduren. Però, a vegades, no sé si aquests homes ja no hi són i ara he comprès que escriure des de la primera persona és fer-ho en veu baixa, amb una mica d'empeguement, com si fos un murmur. I allò que es murmura, que es diu quasi en secret, s'entén més aviat que les coses que es diuen a crits. He creat un conjunt de màscares, aparentment diverses, amb què sobreviure. Potser no soc més que aquest seguit de màscares. I sé que no soc un producte del meu temps, sinó que soc aquell que he construït contra el meu temps. Contra la misèria, la crueltat, la immoralitat del meu temps. Vaig exercitar la memòria, de la mateixa manera que, segons explica, va fer-ho Antoni Vidal Ferrando, amb les alineacions dels jugadors de futbol i amb la llista dels reis visigots. També vaig fer molt de càlcul mental. Consistia a realitzar operacions aritmètiques de cap, vull dir sense escriure ni un número, encara que havia d'imaginar-los, els números, sobre la pissarra de la memòria. També m'entrenaren a resoldre-hi problemes: «Si un home ha comprat quatre dotzenes d'ous per vint-i-set pessetes, què ha pagat per

cada ou?». Vaig arribar a ésser una espasa en la resolució d'aquest tipus de qüestions per la via mental. Era una metodologia de la qual se'n deia «els comptes de la madona vella». M'hi vaig entrenar i vaig arribar a aconseguir que ningú no em guanyàs. Mentre els altres al·lots omplien la pàgina d'operacions, en un instant jo m'havia fet amb el resultat. Probablement, aquests exercicis gens acadèmics contribuïren a estimular algunes de les meves capacitats intel·lectuals. No sabia dir quines, però les torn a percebre en la memòria que cau gota a gota, mentre escric aquestes línies i retorn als records, una mica cremats pel temps. No sé si seré capaç de contar aquelles coses que he viscut en subjuntiu. N'hi he viscut algunes. El subjuntiu em permet expressar la condició, la possibilitat, el dubte, el desig, el futur incert, la hipòtesi transgressora. Quina història s'amaga rere cada un d'aquests enunciats: Si t'hagués estimat..., si ells m'estimassin... si jo t'estimàs. Fa alguns anys, el poeta i amic Raúl Vacas, després d'una conferència a Salamanca en què em vaig atrevir a reivindicar l'ús del subjuntiu, abans que no es perdi, perquè degué costar molt d'esforç a l'espècie descobrir que les paraules que denoten una acció poden conjugar-se com qui conjuga un desig, com qui situa la vida en un futur incert, em va enviar un poema que no em sé estar de reproduir, ni que sigui un esqueix:

Si pudiera regresar del sol con una cesta de membrillos. Nombrarte una vez más entre mis cartas rotas, entregarme a tu piel como a una luz oscura.

Si me hablaras de Freud y me besaras dulce en el talón de Aquiles. Si pudieras, tan solo este domingo, vigilar mi caña junto al río y recoger los peces. Si al encender el móvil por las noches me contarán que existes más allá de mí.

Si pudiera envolverme en tus deseos como los pájaros pequeños en el

barro. Si pudiera plantar un pensamiento alegre en el rosal del sexo y escarbar con la boca en la raíz de la palabra orgasmo...²

El subjuntiu deixa rere seu el rastre d'un desig o d'un dubte.

Eren els anys de la Transició. Només fou una nova forma de cinisme. Cap a on transitàrem? Arreu, els que havien renegat a temps del règim de Franco tornaven a ocupar els llocs de poder. Les seves marques s'havien filtrat per tots els clivells i, a vegades, tinc la percepció que encara perduren. Aparentment les coses havien canviat. Es parlava de reconciliació, però només en parlaven els vencedors. No ens abraçarem tots?, em preguntà una senyora una nit d'estiu en alta mar. En ocasió del cinquantenari de l'assassinat de Federico García Lorca, la televisió espanyola produí una minisèrie de sis episodis —crec que ara en diuen un *biopic*— dirigida per Juan Antonio Bardem a partir de les recerques d'Ian Gibson: *Lorca, muerte de un poeta*, era el títol. Hi participaren Nickolas Grace, Jesús Alcaide, Amparo Baró, Pilar Bardem, Simó Andreu, Núria Espert, Lola Gaos... Succé a Granada. Una gran part dels escenaris eren localitzats a la Huerta de San Vicente. La publicitat deia: «La serie pretende recrear con precisión la andadura maravillosa y terrible del poeta: desde el niño que oía cómo las hojas de los chopos mecidas por la brisa cantaban su nombre, al hombre que escucha aterrorizado cómo sus verdugos amartillan los fusiles que acabarán con su vida». Es va emetre durant sis dissabtes i l'enregistràrem, la sèrie. Un altre dissabte vingueren a casa Josep M. Llompart i Encarnació Viñas amb la intenció de veure'n un parell de capítols. Posàrem una cadira molt a prop del televisor per a n'Encarna, que ja començava a sordejar. Veiérem els tres primers, vàrem sopar, i després continuàrem, tant s'hi havien engrescat, amb els que seguien.

2. Vacas, Raúl. *Si pudiera*, poema inèdit, fragment. Arxiu de G.J.M.

Quasi set hores de televisió, però s'havien entusiasmat amb la sèrie de Bardem, sobretot n'Encarna. Llompart recitava versos de Lorca exultant d'emoció. Feia goig de sentir, la veu poderosa, suau. Marxaren més enllà de les quatre de la matinada, poques hores abans que la nit començàs a caure.

Són moltes veus alhora. I és com si portàs dintre meu un boldró d'ànimes que destil·len, com les estalactites del paladar d'una cova, la mica de memòria que encara em resta. Passaven els anys i Gabriel Cañellas es mantenia a la presidència del Govern. Hi era des de 1983. Era hàbil i sagaç a l'hora de posar al servei dels seus interessos una mena de pardaleria lúcida amb què manio-brava els afers polítics. I situà la nostàlgia que sentia per un món vinculat al vell poder agrari a la base de la identitat col·lectiva dels mallorquins. Una identitat basada en l'agrarisme que, guardant la distància, havia aplicat a l'illa de Sicília el príncep Giuseppe Tomasi di Lampedusa. No sé si vaig sentir una certa recança pel món que desapareixia. No era harmoniós ni raonable ni just. Però l'agrarisme de Cañellas era, sobretot, d'arrel gastronòmica. Sabia que portàvem la memòria de la fam marcada al racó més fosc de les neurones. I posà l'arròs brut, el rostit de porcella, el llom amb col, el conill amb ceba i les sobrassades a la base de les nostres arrels col·lectives. I aquest univers agrarista ens ha funcionat durant molt de temps a l'hora de pensar-nos. També Nadal Batle seguia el seu periple de rector una mica embogit. No tingué gaires contrincants, però sí que sorgiren alguns crítics que qüestionaren la seva gestió. El primer fou, segurament, Camilo J. Cela Conde, que, en un escrit del mes de novembre de 1987, posava en entredit els excessius viatges del rector i li demanava clarícies sobre les despeses que se'n derivaven. Nadal Batle va respondre irritat. Li va dir que el que demanava era «administrativament inadmissible», sobretot, perquè la seva

intenció no quedava clara. Cela va respondre amb un altre escrit en el qual posava un pessic de sarcasme, tot dient-li «vostra magnífica excel·lència» en cada paràgraf.

De entrada permítame aclarar a V.M.E., antes de entrar en mayores precisiones, que mi concepto de una universidad mejor, y aun el de una universidad a secas, sin calificativos, incluye precisamente el que cualquier profesor pueda solicitar información sobre los gastos del Rectorado sin que ese hecho sea elevado a la Junta de Gobierno. [...] He creído hasta hace poco que gran parte de los problemas por los que atraviesa la convivencia universitaria, la gestión de los recursos y la organización académica e investigadora obedecían a las prolongadas ausencias de V.M.E., justificadas sin duda por el quehacer del Rectorado, pero que llevaban como indeseables efectos secundarios los de una gestión delegada y, para qué vamos a ocultarlo, no excesivamente brillante. [...] La universidad que deseo es una en la que no les sea hurtada competencia ni información alguna a los órganos colectivos de decisión. En la que las decisiones no vengan ya prefiguradas mediante propuestas pactadas y votaciones a mano alzada. En la que el más humilde miembro, sea del estamento que sea, se vea legitimado y animado a defender sus intereses ante cualquiera, sin hacer cuentas de las consecuencias de sus actos, ni de las gabelas que puede obtener callando.³

L'escrit de Cela evidenciava una sèrie de conflictes que ningú no s'hauria atrevit a posar sobre la taula de debat, molt menys la gent del beateri en què es convertí el rectorat de Batle, aparentment progressista, acèrrim defensor de la terra i, alhora, dominat per la golafreteria. Cañellas projectava les essències de la pàtria en un plat d'arròs brut. Es parlava de les doctrines de

3. Còpia del document de Camilo J. Cela Conde dirigit al rector de la UIB, datat el dia 24-XI-1987. Arxiu particular de G.J.M.

l'arròs brut, a les quals s'adheriren els conservadors més rupes-tres. Nadal Batle, més europeu, les concentrava, aquelles essèn-cies, en una ampolla de Chambertin, potser el més gran dels vins de la Borgonya. No sé si m'és permès acudir a la cançó que canta Sganarelle en elogi del vi, l'ampolla i el glec-glec a *Le Médecin malgré lui* de Molière: «*Qu'ils sont doux, / Bouteille jolie, / Qu'ils sont doux / Vos petits glouglous...*». Batle sabia que res no hi ha tan plaent com els glec-glecs al peu de la bota després d'un arròs brut, però havia de mantenir la representació. Pròxim al surrealisme, es veia en la necessitat de refermar contínuament la condició de *cadavre exquis*; però no us penseu que un cadàver exquisit fos un cos humà del qual s'ha escapat la vida. Un cadà-ver exquisit era, i potser encara ho és, una ampolla de vi buida. Tant si l'has begut, el vi, en una copa de cristall de Bohèmia com si has alçat l'ampolla i t'has posat a fer glec-glec, mentre n'hi ha hagut. La contestació a Batle mai no va prendre gaire nervi, tot i que hi havia molta gent descontenta que s'enrabiava en parlar del rector. Molts varen optar per callar i, probablement, la causa d'aquell silenci era la por: a significar-se, a sentir-se vigilat, a comprovar que no et consideraven dels seus. A començaments dels anys noranta, un altre grup es replegà entorn de Claustre 96, pels noranta-sis vots en contra que tingué Nadal Batle en un claustre que, tanmateix, el tornà a elegir. Record el discurs de Caterina Cantarelles, que feu de portaveu del grup d'opositors, durant una moció de censura, l'any 94. La interpellació, quasi una filípica, fou contundent, raonada, valenta, gairebé una exposició de greuges: dirigia la universitat de manera autoritària i despòtica. Es pot especular a la borsa amb els diners de la uni-versitat? Gestionava quatre mil cinc-cents milions de pessetes, l'any 1993. Es deia que contribuïa a internacionalitzar la UIB. Els amics li preparaven truites d'Orfidal. Molts de metges volien fer mèrits, per si de cas algun dia es posava una facultat de Medici-

na. Tots li receptaven medicaments prodigiosos: unes píndoles per fer-li alçar el piu, unes altres perquè pogués dormir, perquè no tingués depressió... L'envoltava una gent afanyosa de càrrecs. He fet favors, no els he cobrat tots, ni els he cobrat al preu que valien, deia. El rector tornà a guanyar-la, la moció, i molts varen creure que no hi havia res a fer, ni que fos una mola massissa. Hi havia qui s'excusava davant la professora Cantarelles: «Has fet un discurs ple de coratge». «Has estat valenta i tens la raó que et vessa, però el meu departament s'ha compromès a votar el rector...». Hi havia molts interessos, i aspiracions, i afany de poder... Vers la meitat de juliol de 1995 hi va haver eleccions. Nadal no s'hi va presentar i va refugiar-se en la secretaria general de Sa Nostra, l'entitat financera que començava a cruixir-se. Contribuí, cal reconèixer-ho, que el mite del poble on havia nascut es fes gran. Rere seu havíem après que Felanitx —l'etimologia del qual l'historiador Miquel Barceló havia esbrinat: Felanitx ve de *phallus*, deia— és la mesura de totes les coses. Potser, Barceló es remuntava a l'ídol de son Maiol, membre viril, símbol religiós i màgic, descobert a mitjan segle xx en una naveta talaiòtica. Nadal Batle morí el mes de desembre de 1997, en sec. Qui va escriure l'obituari deia: «Ha estat un far, un visionari, un revoltat, en aquesta societat on senyoreja la mediocritat, la desmobilització, la depressió. Defensor i militant del cinisme escèptic. Eres un luxe per a aquest país. Tu no posares les idees al servei de la cadira. No ens és possible somniar una pàtria sense tu».

He guaitat per la finestra que mira a camp obert. La tia Antonina ha tornat a estirar un fil de la faixa. Se m'apareix un boldró d'allots al fons d'una sala de classe. Som al mes de maig i els camins fan olor de roses de torrent. El mestre recita: «*Bendita sea tu pureza / y eternamente lo sea / pues todo un Dios se recrea / en tan graciosa belleza...*». Els allots repetíem, desganats, la

canticela del mestre. Estàvem cansats de parenostres i mesos de Maria. Don Alfons envestia el cantar: «*La Virgen María / es nuestra protectora / con tal defensora / no hay nada que temer. / Vencer al mundo, demonio y carne. / Guerra, guerra contra Lucifer*». Érem a la plenitud de la postguerra i ens deien que la guerra que havien fet contra els rojos també l'havien fet contra el diable. Era la música de la *Marxa reial*. Tatxim, ta-tat-xim, tat-tat-xim, tatxim, tatxim...! Ens havien donat una lliçó impagable: havíem après que, a mesura que moralitzaven la guerra, havien iniciat una campanya de diabolització d'aquells que n'eren víctimes. Però llavors només començava. Va passar el temps. Érem a les darreries de la dècada dels vuitanta: el neoliberalisme havia esdevingut pensament únic i es respirava la regressió. El capitalisme tornava a dir que els perdedors de sempre eren el diable. I de la revolta en digueren populisme.

Durant molts d'anys vaig sostenir un seminari sobre la dinamització de la lectura i la literatura per a joves. Vaig tenir al meu costat dos grans amics: Ramon Bassa i Martí March, ambdós companys al Departament de Pedagogia. Treballàrem amb intensitat i duquérem a terme experiències valuoses. No volíem que ni els mestres ni els professors acabassin els estudis sense que s'haguessin impregnat del món que gira entorn del llibre infantil, el coneixement dels clàssics, les estratègies d'animació a la lectura. L'inici fou l'any 1978, quan les instal·lacions de lletres encara romanien al centre de son Malferit. Ens donava suport l'Obra Social i Cultural de «La Caixa» i vàrem convèncer Aurora Díaz-Plaja perquè vingués a l'illa per impartir la conferència inaugural. No ens hi va posar obstacles, però ens feu un requeriment que era fàcil d'atendre:

—Viatjaré per mar —va dir—. No em vull perdre l'arribada amb vaixell, després de la sortida del sol, al port de Palma. La

badia és transparent i la catedral s'incendia amb la llum del matí. Veniu-me a esperar i portau-me, abans que res, a can Joan de s'Aigo. Hi prendré una xicra de xocolata desfeta i dues ensaïmades petites, que són les millors.

Aquell seminari va durar anys i temps. Organitzàrem cicles de conferències, taules de debat, jornades d'estudi, mostres d'il·lustració, celebràrem el tercer centenari de la publicació d'*Histoires ou contes du temps passé*, de Charles Perrault, publicàrem un butlletí, vàrem fer costat als organitzadors del Festival de Teatre de Teresetes i vàrem realitzar cursos de formació per a ensenyants i elaboràrem guies de «paisatges fantàstics», de «personatges de contes i rondalles», férem una exposició de l'obra de Harry V. Tozer, a la Fundació Barceló... Un dels últims butlletins fou dedicat a Aurora. Feia pocs mesos que havia marxat. Vaig escriure: «No podria dir quan la vaig conèixer. Potser fou en ocasió del Congrés de Cultura Catalana, en una trobada d'escriptors al santuari de Lluc. No ho sé. Em va dir que era com si m'hagués conegut de tota la vida. A partir d'aquell primer encontre iniciàrem una bona amistat. Ens trobàvem a la Biblioteca de Catalunya a Barcelona, a Salamanca, a Àvila, en una ciutat alemanya a la vora del Main... Parlàvem de llibres, de biblioteques, de Mallorca, de Cèlia Viñas, de Ramon Llull. Arreu del món —de l'ample món— era estimada. M'escrivia cartes quasi il·legibles i havia d'endevinar què hi deia. Un dia em regalà una vella edició de *Pinocchio* de l'editorial Saturnino Calleja. Li agradava beure una pesta estranya: una mescla de coca-cola i conyac, que s'empassaven els aviadors anglesos —deia— abans de bombardejar les ciutats alemanyes, durant la Segona Guerra. Era entranyable, inquieta, extravagant. Era, com es diu ara, “legal”. A vegades em deia: quan vinguis a Barcelona, vine a veure'm i dinarem plegats a l'Ateneu. Ens ha quedat enlaire aquell dinar. Però el record d'Aurora és amatent com un aire suau, i la

seva feina, i l'entusiasme pels llibres, i les biblioteques, i la lectura... Una bella herència».⁴

La bona gestió de Martí March davant els capítols de la caixa Colonya obtingué la creació, el 1981, del premi Guillem Cifre de Colonya, dirigit a premiar un text narratiu per a joves lectors. Aquell seminari també em reportà la coneixença de dues persones l'amistat de les quals m'ha procurat experiències de vàlua considerable. Faig referència a Janine Despinette, creadora del Centre international d'études sur la littérature de jeunesse (CIELJ) a París i a Charleville-Mézières, la ciutat de Rimbaud, del patronat del qual vaig formar part. Janine havia respost a la crida dels seus amics de l'Institut international de la marionette, que desitjaven establir ponts entre les diverses arts que es dirigeixen als infants i als joves, i havia creat a la capital de les Ardenes una biblioteca de quaranta mil volums, el resultat de molts d'anys de dedicació a la crítica del llibre il·lustrat, el que ella en deia «la literatura en color». Janine havia creat el Prix Octogone, un premi de caràcter internacional, en el jurat del qual em convidà a participar i, a través d'aquest premi, vaig conèixer Christiane Abadie, llavors directora de la Bibliothèque publique d'information, del Centre Georges Pompidou. Christiane em demanà que pronunciàs una conferència sobre la creació per a joves en llengua catalana en el marc del Salon du Livre de París, dins el programa d'actes que hi organitzava la biblioteca que ella dirigia. Record una nit a Charleville, devia ésser el mes de setembre de 1990, durant un sopar en una masia dels afores de la ciutat. Potser érem un centenar de persones i, en una conversa que vaig tenir amb l'amfitriona de la casa, em va contar que l'any 1962, al final de la guerra d'Algèria, va fugir d'Àfrica amb la seva família —eren una família de *pièds-noirs*— en direcció a Marsella.

4. Seminari de Literatura Infantil i Juvenil. *Butlletí informatiu*, núm. 25. Palma, desembre de 2004.

Partiren de manera precipitada del port d'Orà. Tenien por. Havien viscut una guerra duríssima. Em va dir que, de nit, molt lluny, en un extrem del mar, varen veure una tira de llums que parpellejaven, intermitents. Els varen dir que aquells llums eren de l'illa de Mallorca.

—Per a mi la teva illa —feu— és un enfilall de llums que centellegen, ni que aquella nit en què fugíem de l'horror haguessin encès alimares al mig del mar.

A través de Janine i els premis Octogone vaig entrar en relació —i vaig fer-hi amistat— amb altres estudiosos d'Europa, entre ells Anna Maria Bernardinis, professora de la Universitat de Pàdua, de l'àrea de Pedagogia. I fou una descoberta: de sobte se'm feia visible que algú de la meva àrea científica dedicava els seus esforços a estudiar la relació entre literatura i educació, una temàtica que, fins a aquell moment, tenien segrestada els professors de Didàctica. Però a mi m'interessava estudiar els efectes de la literatura en la configuració de les capacitats cognitives i els processos de representació des de l'àmbit de l'Antropologia. Ho havia fet Jerome Bruner, per exemple, a la Universitat de Harvard, i a mi m'enriquia i atreia la seva obra. Quan vaig llegir-la vaig tenir la percepció que havia partit pel camí que més em guanyava. Anna Maria havia creat un centre de documentació al seu departament i organitzava cursos de formació similars a les jornades que fèiem nosaltres i en els quals em va convidar a participar. A Pàdua vaig conèixer el professor Giuseppe Flores d'Arcais, ja jubilat, que em proposà de formar part del consell científic de la revista *Rassegna di Pedagogia*, que ell havia fundat vers la meitat del segle passat, i em convidà a publicar-hi els meus treballs. Quan el vaig conèixer, el professor Flores d'Arcais tenia prop de noranta anys i havia estat un dels pares del personalisme pedagògic i amic d'Emmanuel Mounier. Tot i que el personalisme no estava de moda, el professor D'Arcais era cons-

cient que havia elaborat un corpus científic rigorós. Un dia em demanà si em volia fer càrrec de l'edició italiana de *Doctrina pueril* de Ramon Llull, perquè considerava una mancança que no s'hagués publicat mai en la seva llengua un llibre de la cultura europea que considerava bàsic. Es feren càrrec de la traducció les professores Anna Baggiani i Anna Maria Saludes, de la Universitat de Florència, i el llibre aparegué editat a Pisa i a Roma tot just en començar l'hivern de l'any 2003. Vaig demanar al professor Flores d'Arcais que vingués a Mallorca per a la presentació. Vingué, tot i la suma d'incomoditats que suposava el viatge. Vaig pensar que, en dirigir-se al públic, tiraria de cap al seu territori i faria de Ramon Llull un precedent de la pedagogia personalista. Em vaig equivocar. No comptava amb la sagacitat del professor, hàbil a l'hora de sorprendre'm. Parlà de la *Doctrina pueril* i en feu l'elogi, probablement el primer llibre d'Europa referit a l'educació dels joves, però centrà el discurs en l'aplicació del corpus teòric del personalisme a la construcció nacional d'una col·lectivitat, alhora que aplicava al concepte de poble el relat que havia elaborat per a la persona. La llibertat i la creativitat són el fonament de la identitat d'un poble, va dir. El respecte a aquest poble i la contribució a la seva realització, afegí, són els punts que han de marcar l'acció educativa. Potser només substituïa la paraula *persona* per la paraula *poble*, però això li permetia construir un discurs adient als temps que ens havien tocat.

Durant aquells anys vaig formar part del jurat del Prix Européen Pier Paolo Vergerio que concedia la Universitat de Pàdua als millors llibres per a infants i joves publicats a Europa. Record algunes reunions d'aquest jurat a la fundació Carlo Collodi, que dirigia Anna Maria Bernardinis, als afores de la ciutat de Pescia, a l'empara de Collodi, el llogaret del qual va prendre el nom l'autor de *Pinocchio*. Una d'aquelles nits, després del sopar, al-

guns pinocchiòlegs que assistien a la reunió arrencaren un debat en què discutiren sobre quin, entre els personatges femenins de la literatura per a joves, podia esser la nòvia de Pinocchio. La Sireneta no els agradava; Mafalda, tampoc; amb Pippi Langstrump hi havia més acord. Pippi és lliure, generosa. Hi va haver qui va proposar Alícia; d'altres, la Caputxeta, perquè s'atreveix a parlar amb el llop; també Matilda... De la Bella Dorment no volien sentir-ne parlar...

El mar, en els mapes de l'escola, era blau. Era el mateix blau del mar pintat al mig de la nacra. El mar de veritat, aquell sobre el qual el meu pare, que havia fet de bonjesús als dotze sermons, podia caminar, tenia un altre blau. I llavors era blanc, i verd, i a vegades vermell com la sang, i negre. El pare havia promès de portar carregada la creu al coll per tres vegades, l'horabaixa del diumenge del Ram, si la mare se'n sortia d'un gastament. Durant tres anys. El pare acudia als Dotze Sermons i es vestia amb la túnica morada del Sentenciat. Els cabells li cobrien la cara, es posava la corona d'espines, sortia voltat de romans... Un dia partirà a caminar sobre l'aigua, pensava. L'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria explica que va conèixer Caterina Homar una tarda d'estiu en què vagarejava entre les roques de la costa, arran de les ones. Ella havia començat a cantar una cançó que parlava de la tristor del mar, mentre recollia la sal dels petits bassiols oberts en la roca. Quan el mar hi ha passat, el sol eixuga l'aigua que hi roman, però després de l'evaporació hi queda la flor de la sal cristallitzada, com si fossin minúscules esquerdes de vidre. A vegades he pensat que els records són com la sal que resta als cocons de les roques, després que has destil·lat l'aigua de la vida. Mai no vaig veure el pare caminar sobre l'aigua, tot i que havia fet de bonjesús als Dotze Sermons. Però aquella tarda en què el padrí Gabriel ens portà a veure el mar m'hauria agradat que el pare

hagués partit a voltar amb la bicicleta sobre les ones. Sota el cel transparent d'estiu, el pare s'enfilava sobre l'aigua, pressionava els pedals i aixecava esquerdes d'escuma. He mirat sovint aquest cel. M'he allargassat sobre l'arena amb els ulls girats cap al mar i he pensat que existirà igualment sense mi. Mai no sabem quan és que fem una cosa per última vegada. Ni sé on és tot allò que he estimat: les coses que no record, les experiències que m'afigur que he viscut, les emocions que he sentit, el que soc, el que he estat, el que vaig esser, el que hauria pogut esser. Potser tots aquells que vaig ser, com un boldró de gent que pugna per sortir, m'han servit a l'hora de configurar la realitat amb què he bastit cada una de les meves ficcions. Només és una gran representació a l'interior de la qual he pessigat de manera irresponsable la felicitat. Ara sé que el meu segle, cruel i acarnissat, fou sobretot una infecció. El veig pel retrovisor mentre s'allunya convertit en un cúmulo de runes. No m'hi he avorrit, però fa temps que en vaig perdre els primers plans. A vegades reapareix amb força com una vena d'aigua subterrània i els records, alhora que em permeten reconstruir el passat, m'empenyen a traïr-lo. Tanmateix, és la figuració que me'n faig avui allò que em permet dotar-los de sentit. Només a vegades, però molt poques, he tingut la il·lusió d'haver contat la veritat. He après que les riberes del mar contenen un cert lirisme, però t'empenyen a la conspiració i a la nostàlgia. També vora el mar sobre el qual caminava el meu pare he après que la tristor a vegades pot ser revolucionària. Ho saben els moixos filòsofs de Llorenç Villalonga. A Baltasar Porcel li agradaven els moixos «perquè rapinyen», afirmava. A mi m'agraden perquè mai no els trobaràs al costat del poder. Obre la teva boca en nom del mut, diu un dels proverbis del rei Lemuel. M'hauria agradat fer-ho.

Pel gener de 1990 vaig dir el pregó de la festa de Sant Honorat, al meu poble. Fou a la sala de sessions de la casa de la vila.